

Mottó: *Mindennap megszünik valami, amiért az ember szomorkodik.
De mindennap születik valami, amiért érdemes élni.*

(Epheszoszi Hérakleitosz)

Mert egyetérték a mottóval, idéztem Epheszoszi Hérakleitosztól: mindennap születik valami, amiért érdemes élni. Hérakleitoszról úgy tudják, hogy egyetlen művet írt, és a papirusztekercset az Artemisz Szentélyben helyezte el. Ez elveszett, és írásának végül csak nagyjából száz töredéke maradt fenn más szerzők idézeteiben, de az mind érdekes. Az én életemben is jó néhányszor szomorkodtam valaminek a megszűnéséért, de újra és újra született valami egészen más, amiért aztán érdemes volt élni. Egyebek mellett azért is, hogy emlékezhesek, hiszen annyi mindenre érdemes.

Ennek dacára szerintem Hérakleitosznak egy másik mondatában már nincsen igaza, miszerint „A legszebb majom is csúnya az emberhez képest.” Biztosan tévedett, mert számomra nincsen csúnya majom. Az emberhez képest pedig különösen nincsen. Csak önmagában létező majom van, és valamennyi majom szép, tökéletes lény. Mint ahogyan a többi lény is az. Még az ember is.

Amúgy Hérakleitosz aligha láthatott sok majmot, ugyanis Európában – a Gibraltar környéki berbermakákó-populációt leszámítva – az ő idejében nem éltek majmok. Persze néhányat mégis ismerhetett, hiszen a görögök kiterjedt kereskedelmi kapcsolatban álltak az egész Mediterráneum, elsősorban a Közel-Kelet és Észak-Afrika civilizációival. Olyan meglepő régészeti felfedezésekbe ütközünk ennek a majomkérdésnek a vizsgálatakor, mint például abba, hogy nemhogy szerzőnk életében, a görög aranykorban, az időszámításunk előtti ötödik század elején, hanem már legalább ezer évvel előbb ismerték az Égei-tenger vidékén a majmokat. Mivel nem voltak görögthoni majmok, ezek csak import majmok lehettek volna. De meglepett, hogy ezek a legkorábbi emlékek nem egyszerűen a legközelebbi élőhelyükről, Egyiptomból, Afrikából (amelyek valóban gyakori célpontjai voltak a hajózó kereskedőknek) származó majmokról maradtak ránk, nem makákókat, páviánokat, cercófokat ábrázoltak, hanem vagy 2500 kilométer távoból eredőket. Egy vulkán hamuja őrizte meg a legrégibbi ismert görög majomképet, amelyet a Szantorini (Thíra) szigetén elpusztult bronzkori város, Akrotiri falfestményei őriznek. A várost az időszámításunk előtti 16. vagy 15. században pusztította el a tűzhányó

kitörése. A falfestményeket ötven évvel ezelőtt tárták fel, és a közöttük az egyikén látható, remekül ábrázolt kék majmok a régészek által megkérdozett primatológusok szerint egyértelműen hulmánok, vagyis indiai langurok. A szakértők szerint élő langurokat kellett látnia a művésznek, amire talán az a legvalószínűbb magyarázat, hogy az egyik mezopotámiai előkelőség menazsériájában találkozhatott velük.

Ókori görög állatkertekről keveset tudunk, pedig voltak ilyenek, és nemcsak pár egzotikus állat, de egész gyűjtemények is, akár Hérakleitosz idejében. Kétszáz évvel később Arisztotelészt biológiai írásaiban olyan megfigyelések segítették, amelyeket csak egy állatkertben szerezhetett, amelynek állatai híres tanítványa, Nagy Sándor katonai expedícióiról származtak. Írott beszámolókból tudjuk, hogy elefántok egy csoportja élt a macedón udvarban, vagy hogy Sándor az athéniaknak adta azt a tigrist, amelyet Szeleukosztól, Szíria királyától kapott. Tehát egzotikus állatok valóban megfigyelhetők voltak Görögországban, és talán leggyakrabban az uralkodók udvarában vagy vándorló mutatványos, szórakoztató célú egzotikus állattartás során fordulhatott elő majmok mutogatása.

De hogy filozófusunk vajon éppen milyen majommal találkozhatott, az örök rejtély marad. Persze otthonába, Epheszoszba, a görög kultúra egyik legnagyobb kis-ázsiai központjába, amely az ő idejében ráadásul a Perzsa Birodalom része volt, talán még egyszerűbben jutottak el a birodalom más részeiből származó egzotikus állatok, mint Attikába, Ithakába, vagy a Peloponnészoszra.

Hérakleitosz 83. töredéke: „A legbölcsebb ember is majom az istenhez képest bölcsességben, szépségben és minden másban Ezzel a hérakleitoszi megállapítással már inkább egyetérthetünk, hiszen a „bölc ember” – a Homo sapiens – hatalmas károkat okoz „istenhez képest” majomnyi bölcsességével magában az anyatermészetben, a „szépségben és minden másban”. Kiirt és felfal más élőlényeket, elfoglalja, beszennyezi életterületét, megváltoztatja az éghajlatot és az óceánok kémiai állapotát és áramlását, átalakítja a földfelszínt, erodálja a talajokat. Sokkal többen vagyunk emberek, mint régen, és egyenként is sokkal többet fogyasztunk a világ dolgaiból, mint eleink. A háziállataink tovább halmozzák a gondokat. Így aztán sokkal kevesebb jut élőlénytársainknak, akikből pedig egyre kevesebben vannak. A legnagyobb károkat végül a vadon élő állatvilág szenvedti el.

Állatimádóként zoológusnak, paleontológusnak készültem, amikor egyre gyakoribb hírek érkeztek ritkuló és kihaló állatfajokról. Csodálatos állatok kerültek veszélybe: bölények, pandák, örökre eltűnt a berberoroszlan, a kászpi és a bali tigris, az erszényes farkas, a vándorgalamb és a

többi. Amikor az okokat kerestem, a végén azt láttam, hogy a hiba nem a vadvilággal van, hanem velünk, emberekkel. Egyetemistaként már nagyon úgy éreztem, hogy baj van. Hogy mit is lehetne tenni? Ezután egész életemben ez érdekelt, és bárhová vetődtem, azt kerestem, hogy miként tehetnék valamit a romlás ellen.

Sajnos ma még sokkal rosszabb lett minden, mint volt hajdan. Életem során, a szemem láttára romlottak a dolgok a természetben. Olyan dolgokra figyelhettem fel, mint hogy ma több mint háromszor annyi ember él a Földön, mint abban az évben, amikor születtem. Már egyetemi beiratkozásom után 35 évvel megduplázódott az emberek száma, miközben a szárazföldi gerinces állatok populációinak létszáma megegyezett. Hogy a Földön ma nagyobb a házityúkok súlya (csirkékkel és kakasokkal), mint az összes többi madaré együttesen. Hogy a Földön becsült 8 millió állat- és növényfajból egymilliót fenyeget a kipusztulás, az örökre eltűnés. Miattunk.

*

Emlékiratokat nem szeretek olvasni. Sőt rájöttem, hogy írni még sokkal kevésbé. Ez a könyv nem is szeretne emlékirat lenni, semmiképpen nem élettörténet, még kevésbé állatkerttörténet, inkább tapasztalatok, élmények, gondolatok és történetek válogatása, miközben igyekszik láttatni azt is, hogy milyen tudás, milyen nézőpontok formálták a szakmai munkát, amely az Állatkert megújulását az elmúlt negyedszázadban lehetővé tette és meghatározta

Íródik „alkotó nyugalomban”, egy szerencsés hosszú élet szokatlanul új szakaszában. Persze minden ember élete szokatlan, legalábbis saját maga számára. Hosszú élet inkább múltbeli szemmel, mert manapság hetven évnél idősebbnek lenni nem kivételes. Szerencsés viszont azért, mert életem jelentős részében olyan munkám volt, amit nemhogy szívesen, de még lelkesedéssel, odaadással is végezhettem.

Mindig nehéz volt meghatároznom már azt is, hogy minek is tartsam magam: biológus, népművelő, pedagógus, állatkertész, környezetvédelmi szakember, politológus, természetierőforrás-menedzser, szervezetrányító, tudományos kutató, netán egyetemi tanár. A fenti dolgok többségében hivatalos iratok segítenek eligazodni – egyedül az „állatkertész” szakmáról nincsen képesítést igazoló papírom, mert nincs is ilyen képzés. (Mostanában bizakodom, hogy rövidesen lesz ilyen, mert az Állatorvostudományi

Egyetem, ahol címzetes egyetemi tanárként előadok, kész ilyen kurzust indítani, az akkreditációja nemrég meg is történt a továbbképzési szaknak.)

Aztán pont állatkertészként dolgoztam legtovább, és papírnak megtehetik a munkaszerződések: a Fővárosi Állat- és Növénykert főigazgatója voltam 1994-től 2003-ig, majd 2007 és 2020 között ismét. Közben négy évig Magyarország környezetvédelmi és vízügyi minisztere – erről szintén van papír, három kinevezési okirat.

A szerencsés élet sok tanulási lehetőséget hozott, hazai és külföldi munkahelyeket, világjárást, talán világlátást, és nagyon sok közeli emberral találkozást. Tanulást félisten mesterektől, négy egyetemen és tucatnyi munkahelyen, találkozást jó emberekkel, közös munkát, közös sikereket vagy – talán ez a legfontosabb – barátságokat. Az első hivatalos állásban biológiát taníthattam az Óbudai Árpád Gimnáziumban, de ismerkedhettem egy évig, ott élve, az Egyesült Államokkal, dolgoztam évekig környezetvédelmi hivatalnokként, évekig nemzetközi bank főszakértőjeként Londonban, az országot képviselve döntéseket hozhattam az Európai Tanácsban, elnököltem egy éven keresztül a világ egyik legfontosabb nemzetközi megállapodását, az ENSZ Klímaváltozási Keretegyezményét, és évekig elnököltem az európai és a magyar állatkerti szövetségeket. Miért is adatott mindez? Magam sem értem.

A begyűjtött diplomák sem egyszerűsítik a besorolást. De minek is kéne, hiszen jó pap holtig tanul. Pap sosem voltam ugyan, jó sem mindig, de a gyerekkorunkban belénk vert lenini bonmot-t, hogy „Tanulni, tanulni, tanulni!”, megcáfolni nem tudom. Nem is akarom. Tanulni jó. Mostanában, egyik lábammal nyugállományban, van végre újra időm olvasni, és nehezen keretezhető szakmáim egyre újabb és újabb dolgaiban elmélyedni, tanulni és tanítani. Emiatt aztán annyi érdekességgel találkozom manapság, hogy sosem végzek velük. Aligha tudom valóban elolvasni a szobáink falait beborító könyvespolcok minden kötetét, ráadásul manapság csak rá kell nézni a monitorra, és végtelen folyamban özönlik az izgalmas tudás.

Akkoriban kevésbé örültem neki, de mégis nosztalgiával gondolok vissza a nyolcvanas évek közepére, amikor a környezetvédő társadalmi aktivitást vizsgáltam tudományos kutatóként, és a papírcédulák tízezreit szortírozó fiókokkal felszerelt könyvtári katalógusszekrényekben nem is volt még olyan katalóguscím, hogy „környezetvédelem”. Most pedig, a szót beütve a keresőbe, 2.020.000 találatot kapok 0.92 másodperc alatt. Annak idején hónapokig tartott, mire egy-egy fontos külföldi publikációt sikerült megszerezni, elolvasni. Még fax sem volt, nemhogy internet.

Egyébként egy évtizeddel a tudományos kutatói évek után csodálkozva láttam az Állatkertbe kerülve, hogy itt összesen egyetlen számítógép van kétszáz emberre, miközben londoni munkahelyemen mindenki ilyen-nel dolgozott irodánkban is, sőt akkor is vitt magával mindenki, amikor távoli vidékekre utazott projekteket előkészíteni. De milyen hitetlen, kerek szemekkel néztünk az Európa Bank elnökére, Jacques Attalira, amikor egy félkilós, doboznyi fekete készüléket felmutatva közölte, hogy ez pedig egy mobiltelefon, amin tényleg drótok nélkül lehet beszélni, és ilyenje Kelet-Európában is mindenkinek lesz egy évtizeden belül. Kelet-Európában? Ahol évtizedes várólisták után esetleg jutott valakiknek drótos távbeszélő készülék? Persze ez is harminc éve volt, és most jobban értem már a mottót adó Hérakleitoszt: „Egyetlen ember sem léphet kétszer ugyanabba a folyóba, mert az már nem ugyanaz a folyó, és ő már nem ugyanaz az ember.”

Ebben a kötetben az 1994-ben elkezdődött állatkertész munkásságom első felét tárom a kedves olvasók elé. Azért csak ennyit, mert oly sok minden történt közel három évtized alatt. Ráadásul, amikor lettettem a tollat (klaviatúrát, egeret?), akkor éppen kétszer olyan hosszú volt a mű, mint amennyi forrása a kiadónak volt egy kötet megjelentetésére. Vagyis ennek a kötetnek van már egy elkészült folytatása is, amely ott kezdődik, ahol ebben a könyvben a történet véget ér: 2008-2009 környékén. Tele van az is érdekességekkel, eltervezett és megtörtént dolgokkal, állatkertészeti ötletekkel. Majd ott lesz szó a Varázshegyről, a Margitsziget és a Városliget dolgairól, az Állatkert területének történelmi fontosságú bővüléséről, a Holnemvolt Parkról és a Holnemvolt Várról, a Pannon Park és a Biodóm tervezéséről és elakadásáról.

„Gondolatok állatkertekről és a világról” – ez is lehetne ennek a könyvnek a(z) (al)címe. Önéletírásra nekem semmi szükségem, ám szinte kötelez az írásra az, hogy az 1866-ban kezdődött magyar/pesti állatkerti históriának az utolsó három évtizedét, a rendszerváltást követő időszakot még nem tekintették át módszeresen. Azért csak erről az utolsó harminc évről van hiány, mert a Fővárosi Állat- és Növénykert múltjának első 125 évéről Szidnainé Dr. Csete Ágnes (az Állatkertben mindenkinek Ági néni) remek kötetében már megírta a legfontosabbakat 1991-ben. Mivel a saját életemmel összefonódtak a Kert utolsó évtizedei, fontos lehet, szinte felelősség emlékeket rögzíteni és megosztani. Másként miként fognak a jövő Ági nénijei rendes forrásmunkához jutni?

A másik, ami mozgatott, az az, hogy Lendl Adolfon kívül nem volt a magyar állatkert-igazgatók között még senki, akitől fennmaradt volna

bármilyen, amit az ő állatkertészeti hitvallásának, hosszú távú állatkertfejlesztési koncepciójának lehetne gondolni. Talán nem árt, ha ezekről az évtizedekről amiatt is rögzül valami, mert így a jövő állatkertvezetőinek is egyszerűbb lehet majd a dolga, nem csak a történetíróké.

*

Fotó: A szerző archívumából

A Vastagbőrűek háza 1912-ben. Neuschloss Kornél keleti álma volt a Székesfehérvári Állat- és Növénykert legszebb ékessége.

